

POSTANOWIENIE

Dnia 16 marca 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Romualda Spyt

w sprawie z odwołania B. B.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddziałowi w Łodzi
o odstąpienie od żądania zwrotu nienależnie pobranych zasiłków chorobowych,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 16 marca 2023 r.,
skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi
z dnia 29 listopada 2021 r., sygn. akt III AUa 433/21,

- 1. odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania,**
- 2. zasądza od B. B. na rzecz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych
[...] Oddziału w Łodzi kwotę 240 (dwieście czterdzieści) zł tytułem
zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 7 października 2019 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddział w Łodzi odmówił B. B. odstąpienia od żądania zwrotu należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń w łącznej kwocie 27.331,01 zł za okres od maja 2017 r. do listopada 2017 r.

B. B., reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika, złożył odwołanie od powyższej decyzji, wnosząc o jej zmianę i zasądzenie kosztów procesu w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Sąd Okręgowy w Łodzi, wyrokiem z dnia 15 lutego 2021 r., oddalił odwołanie.

Wyrokiem z dnia 29 listopada 2021 r. Sąd Apelacyjny w Łodzi oddalił apelację ubezpieczonego od wyroku Sądu Okręgowego.

Sąd Apelacyjny wskazał, że Sąd Okręgowy prawidłowo ocenił aktualną sytuację finansową, rodzinną i zdrowotną ubezpieczonego, ustalając, że nie zachodzą w jego przypadku „szczególnie uzasadnione okoliczności”, o których mowa w art. 84 ust. 8 pkt 1 ustawy systemowej. Podkreślił, że poddając analizie sytuację ubezpieczonego, za Sądem Okręgowym, nie doszukał się szczególnie uzasadnionych okoliczności przemawiających za odstąpieniem przez organ rentowy od żądania zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń. W pierwszej kolejności zwrócił uwagę, że B. B. uzyskał częściowe odstąpienie od zwrotu nienależnie pobranych świadczeń określonych decyzją z dnia 29 grudnia 2017 r., o kwotę zasiłku chorobowego za okres od 29 kwietnia 2017 r. do 7 maja 2017 r. wraz z odsetkami oraz odsetek w kwocie 608,74 zł naliczonych od nienależnie pobranego zasiłku chorobowego za okres od 8 maja 2017 r. do 14 sierpnia 2017 r. i świadczenia rehabilitacyjnego za okres od 15 sierpnia 2017 r. do 30 listopada 2017 r. naliczanych do dnia wydania decyzji z dnia 29 grudnia 2017 r. (wyrok Sądu Rejonowego dla Łodzi - Śródmieścia w Łodzi z dnia 18 września 2018 r., X U 185/18). Sąd Apelacyjny dostrzegł, że sytuacja życiowa ubezpieczonego jest trudna, ale nie zmienia to faktu, iż pobrane świadczenia chorobowe były nienależne. Z ustalonego przez Sąd Okręgowy stanu faktycznego oraz zgromadzonego materiału dowodowego będącego podstawą tych ustaleń wynika, że odwołujący choruje na rozedmę płuc, chorobę wrzodową i schorzenia neurologiczne. Jednocześnie odwołujący się jest osobą zdolną do wykonywania pracy zarobkowej i jest zatrudniony na otwartym rynku pracy jako kierownik budowy. Wnioskodawca prowadzi jednoosobowe gospodarstwo domowe i nie ma nikogo na utrzymaniu.

W świetle powyższych okoliczności, w ocenie Sądu drugiej instancji ubezpieczony nie jest osobą ułomną i ani zaawansowaną wiekowo, by nie mieć szans na realną poprawę sytuacji bytowej i finansowej, a w konsekwencji zwrot nienależnie pobranych świadczeń. Wbrew twierdzeniom apelującego, nawet przyjęcie, że koszty dojazdu do pracy są większe niż to wynika z wyliczeń Sądu pierwszej instancji, nie sprawia, że niemożliwa jest spłata zadłużenia wobec Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. W szczególności, ubezpieczony otrzymuje

wynagrodzenie miesięczne netto, przewyższające to wskazane w umowie o pracę, a wynika to z wyjaśnień samego ubezpieczonego. Sytuacja zaś w budownictwie nie ulega pogorszeniu, mimo panującej pandemii. Wszystkie ogólnodostępne dane wskazują, że na rynku budowlanym nie ma recesji. Nie można też uznawać za okoliczności nadzwyczajne obowiązku spłaty zadłużenia z tytułu pożyczki, którą strona zaciągnęła dobrowolnie. Również ustalony stan zdrowia ubezpieczonego nie wskazuje, że jest on wyjątkowo ciężki. Nadto z dniem 14 lipca 2021 r. wnioskodawca osiągnął powszechny wiek emerytalny.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Apelacyjny doszedł do przekonania, że w świetle okoliczności faktycznych dotyczących stanu zdrowia odwołującego się oraz jego sytuacji materialnej i rodzinnej, można uznać, że nie występują szczególnie uzasadnione okoliczności w rozumieniu art. 84 ust. 8 ust. 1 ustawy systemowej. Podkreślił też, że na wniosek odwołującego się organ rentowy może rozłożyć spłatę należności na raty dostosowane do jego możliwości zarobkowych.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego skarżący zarzucił art. 84 ust. 8 pkt 1 ustawy systemowej, przez jego błędną wykładnię skutkującą ograniczeniem pojęcia „szczególnie uzasadnionych okoliczności” do sytuacji materialnej zobowiązanego do zwrotu nienależnie pobranego świadczenia, podczas gdy prawidłowa wykładnia wskazanego przepisu prowadzi do wniosku, że przyczyny i okoliczności powstania zobowiązania do zwrotu nienależnie pobranego świadczenia, mogą stanowić „szczególnie uzasadnione okoliczności”, o których mowa we wskazanym przepisie.

Skarżący wniósł o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania ze względu na to, że w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, którego rozstrzygnięcie będzie mieć wpływ na rozstrzygnięcie niniejszej sprawy oraz spraw o zbliżonym stanie faktycznym, tj.: Czy „szczególnie uzasadnione okoliczności”, o których mowa w art. 84 ust. 8 pkt 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, uzasadniające odstąpienie od żądania zwrotu należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń, mogą dotyczyć także przyczyn i okoliczności powstania zobowiązania?”.

Skarżący odwołał się do stanu faktycznego niniejszej sprawy, podkreślając, że na skutek podjęcia kilkudniowego zlecenia (od 8 maja 2017 r. do 12 maja 2017 r.), z którego uzyskał wynagrodzenie w wysokości 520 zł brutto tj. 388,92 zł netto, został

pozbawiony prawa do świadczeń z ubezpieczenia chorobowego i obowiązany do ich zwrotu. Podjęcie przez skarżącego krótkiego, kilkudniowego zlecenia było wynikiem przymusowej sytuacji, w której się znalazł. Ostatnie wynagrodzenie za pracę w kwocie 2.035,21 zł odwołujący się otrzymał w dniu 5 kwietnia 2017 r. Zasiłek chorobowy został mu wypłacony dopiero w dniu 14 czerwca 2017 r. Nie posiadał żadnych oszczędności. Nie mógł także liczyć na pomoc rodziny i znajomych. Trudna sytuacja finansowa zmusiła go do podjęcia się krótkiego zlecenia w okresie od 8 maja 2017 r. do 12 maja 2017 r. za wynagrodzeniem, które otrzymał dopiero w październiku 2017 r. Przyczyną podjęcia współpracy w ramach umowy zlecenia była konieczność zgromadzenia środków na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych.

Zdaniem strony skarżącej, pogląd prezentowany przez Sąd Apelacyjny jest zbyt restrykcyjny. Nie uwzględnia on szeregu sytuacji faktycznych, które niewątpliwie mogły wydarzyć się w okresie niezdolności do pracy.

Po pierwsze, z literalnej wykładni art. 84 ust. 8 pkt 1 ustawy systemowej nie wynika, aby „wyjątkowe okoliczności” mogły dotyczyć jedynie kwestii związanych z możliwością spłaty zobowiązania. Byłoby to w istocie dodawanie do przepisu przesłanek, których tam nie ma. „Zdrowy rozsądek podpowiada, że przez „wyjątkowe okoliczności” można rozumieć m.in. przymusową sytuację, w której znalazł się ubezpieczony, co mało to miejsce w niniejszej sprawie. Praca w okresie od 8 maja 2017 r. do 12 maja 2017 r. została podjęta tylko i wyłącznie incydentalnie dla otrzymania środków niezbędnych do opłacenia opłat mieszkaniowych. Incydentalne (5 dniowe). Zatrudnienie wnioskodawcy miało charakter krótkotrwały i spowodowane było koniecznością uzyskania środków pieniężnych na sfinansowanie podstawowych potrzeb. Racjonalna wykładnia art. 84 ust. 8 pkt 1 ustawy systemowej nie może prowadzić do wniosku, że ubezpieczony powinien dokonać wyboru między zaspokojeniem podstawowych potrzeb (ryzykując utratą świadczenia), a powstrzymaniem się od pracy, co mogłoby umożliwić mu uzyskanie świadczenia, ale niosłoby negatywne skutki w postaci braku możliwości wykupienia leków lub wypowiedzenia umowy najmu mieszkania z powodu niezapłacenia czynszu”.

Po drugie, zaprezentowana przez Sąd Apelacyjny restrykcyjna wykładnia art. 84 ust. 8 pkt 1 ustawy systemowej nie uwzględnia sytuacji, w której incydentalna

działalność zarobkowa została podjęta nie w okresie pobierania zasiłku, lecz przed jego wypłatą. Sytuacja taka miała miejsce w niniejszej sprawie.

Po trzecie, z punktu widzenia racjonalnego ustawodawcy prawidłowa wykładnia tego przepisu prowadzi do wniosku, że ubezpieczony powinien mieć zapewnioną możliwość zdobycia niezbędnych środków utrzymania w czasie oczekiwania na wypłatę zasiłku. Rozwiązaniem tego problemu byłoby przyjęcie, że osoba, która podjęła pracę zarobkową w krótkim okresie i wyłącznie incydentalnie dla otrzymania środków niezbędnych do zaspokojenia bieżących potrzeb, może skorzystać z instytucji zwolnienia z obowiązku zwrotu nienależnie pobranych świadczeń. Zaakceptowanie stanowiska odmiennego skutkowałoby uznaniem, że ubezpieczony znalazł się w sytuacji bez wyjścia. Z jednej strony nie mógłby podjąć żadnej aktywności w celu zdobycia jakichkolwiek środków utrzymania w czasie oczekiwania na wypłatę zasiłku, a z drugiej strony powstrzymanie się od pracy skutkowałoby brakiem możliwości zaspokojenia tak podstawowych potrzeb jak mieszkanie, wyżywienie, itd.

Po czwarte, rygorystyczna wykładnia art. 84 ust. 8 pkt 1 ustawy systemowej dokonana przez Sąd Apelacyjny w istocie premiuje osoby, które pobrały świadczenie nienależnie (często w sposób „zuchwały”), a następnie nie dokładają żadnych starań w celu znalezienia źródła zarobku i zwrotu świadczenia. Zgodnie bowiem z wykładnią Sądu drugiej instancji, dla oceny spełnienia przesłanki „wyjątkowych okoliczności”, o których mowa w przepisie, istotna jest jedynie możliwość realizacji obowiązku zwrotu nienależnie pobranego świadczenia. Bez znaczenia jest zatem ocena działań zobowiązanego, które doprowadziły do powstania zobowiązania.

Skarżący za prawidłową uznaje taką wykładnię art. 84 ust. 8 pkt 1 ustawy systemowej, zgodnie z którą przyczyny i okoliczności powstania zobowiązania do zwrotu nienależnie pobranego świadczenia, mogą stanowić „szczególnie uzasadnione okoliczności”, których mowa we wskazanym przepisie, a które uzasadniają od żądania zwrotu świadczenia. Wykładnia ta uwzględnia różnorodność indywidualnych sytuacji i stanów faktycznych. Pozwala ona także na uniknięcie stawiania ubezpieczonego w sytuacji wyboru między zdobyciem pieniędzy na niezbędne potrzeby (co łączy się z ryzykiem utraty świadczenia) a rezygnacją z zaspokojenia tych potrzeb w celu wypłaty świadczenia w przyszłości.

Organ rentowy, odpowiedzi na skargę, wniósł o wydanie postanowienia o odmowie przyjęcia do rozpoznania skargi kasacyjnej i zasądzenie od skarżącej na swoją rzecz kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Stosownie do art. 398⁹ § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne (pkt 1), istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów (pkt 2), zachodzi nieważność postępowania (pkt 3) lub skarga jest oczywiście uzasadniona (pkt 4).

Istotnym zagadnieniem prawnym w rozmieleniu art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c. jest zagadnienie nowe, nierozwiązane dotąd w orzecznictwie, którego rozstrzygnięcie może przyczynić się do rozwoju prawa. W konsekwencji nie można uznać, że w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne (art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c.), jeśli Sąd Najwyższy zajął już stanowisko w kwestii przedstawianej w skardze i wyraził swój pogląd we wcześniejszych orzeczeniach (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z 16 stycznia 2003 r., I PK 230/02, OSNP - wkładka 2003 nr 13, poz. 5; z 10 marca 2010 r., II UK 363/09, LEX nr 577467; z 12 marca 2010 r., II UK 400/09, LEX nr 577468; z 19 stycznia 2012 r., I UK 328/11, LEX nr 1215423; z 19 marca 2012 r., II PK 294/11, LEX nr 1214578).

Należy jednak podkreślić, iż nie istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych (art. 398⁹ § 1 pkt 2 k.p.c.), analogicznie jak nie występuje w sprawie istotne zagadnienie prawne (art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c.), jeżeli Sąd Najwyższy zajął już stanowisko w kwestii tego zagadnienia prawnego lub wykładni przepisów i wyraził swój pogląd we wcześniejszych orzeczeniach, a nie zachodzą żadne okoliczności uzasadniające zmianę tego poglądu (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 3 marca 2020 r., II PK 36/19, LEX nr 3034647; z dnia 12 maja 2020 r., I UK 128/19, LEX nr 3026475; z dnia 12 marca 2010 r., II UK 400/09, LEX nr 577468; z dnia 19 stycznia 2012 r., I UK 328/11, LEX nr 1215423; z dnia 19 marca 2012 r., II PK 294/11, LEX nr 1214578; z dnia 10 kwietnia 2018 r., I CSK 733/17, LEX nr 2495968; z dnia 10 kwietnia 2018 r., II PK 143/17, LEX nr 2525398; z dnia 19 kwietnia 2018 r., I CSK

709/17, LEX nr 2486162; z dnia 23 maja 2018 r., I CSK 33/18, LEX nr 2508114; z dnia 16 stycznia 2003 r., I PK 230/02, OSNP - wkładka 2003 nr 13, poz. 5).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego był wielokrotnie analizowany problem dotyczący przesłanek umorzenia należności funduszu alimentacyjnego, zawierających, podobnie jak art. 84 ust. 1 pkt 1 ustawy systemowej, klauzulę generalną dotyczącą „szczególnie uzasadnionego przypadku” (zob. art. 68 ust. 1 ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych; jednolity tekst: Dz.U. z 2020 r., poz. 111 ze zm.). Przyjmuje się, że za przypadki szczególnie uzasadnione, związane z sytuacją zdrowotną lub rodzinną zobowiązanego, które umożliwiają poddane kontroli sądowej umorzenie należności zlikwidowanego funduszu alimentacyjnego, należy uznać – niezależne od zobowiązanego alimentacyjnie – sytuacje losowe lub nadzwyczajne, które sprawiają, że nie jest on w stanie na bieżąco ani w dającej się przewidzieć perspektywie, regulować obarczających go zaległości alimentacyjnych bez uszczerbku dla jego zdrowia oraz naruszenia istotnych dóbr najbliższych członków jego rodziny. Alimentacyjnie zobowiązany, który posiada realne możliwości choćby częściowej lub rozłożonej w czasie spłaty długów alimentacyjnych, nie powinien być premiowany umorzeniem należności zlikwidowanego funduszu alimentacyjnego z tytułu biernej postawy lub bezzasadnego oczekiwania, że jego długi alimentacyjne zostaną umorzone kosztem stron lub innych uczestników systemu ubezpieczeń społecznych z uszczupleniem funduszy tego systemu (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 6 marca 2007 r., I UK 289/06, LEX nr 936838; z dnia 6 sierpnia 2008 r., II UK 359/07, OSNP 2010 nr 1-2, poz. 18; z dnia 3 lutego 2010 r., I UK 270/09, LEX nr 585729; z dnia 10 listopada 2010 r., I UK 119/10, LEX nr 686798). Z kolei w wyroku z dnia 15 listopada 2018 r., I UK 293/17 (LEX nr 2577419) Sąd Najwyższy potwierdził możliwość wzięcia pod uwagę przyczyny powstania zadłużenia alimentacyjnego, przyjmując, że gdy istniały obiektywne przeszkody do realizacji obowiązku alimentacyjnego (stan zdrowia, zdarzenia losowe), a mimo to zobowiązany podejmował starania zaspokojenia wierzyciela chociażby w symbolicznym wymiarze, to takie nastawienie - przy ocenie w perspektywie czasowej - może stanowić parametr oceny pojęcia „w szczególnie uzasadnionych przypadkach”. Nawet legitymowanie się orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności nie odpowiada ani nie zawsze

wyczerpuje pojęcie szczególnie uzasadnionego przypadku w rozumieniu art. 68 ust. 1 ustawy o świadczeniach rodzinnych. Jeśli zobowiązany ma możliwość uzyskania środków materialnych na spłatę własnego zadłużenia alimentacyjnego, nie jest to wystarczające do umorzenia długu alimentacyjnego na podstawie art. 68 ust. 1 tej ustawy (wyrok Sądu Najwyższego z 22 czerwca 2015 r., I UK 341/14, LEX nr 1751864).

W orzecznictwie zauważa się także, że wystąpienie szczególnie uzasadnionego przypadku umożliwiającego skorzystanie z dobrodziejstwa umorzenia należności zlikwidowanego funduszu alimentacyjnego zostało poddane ocenie sądu ubezpieczeń społecznych (art. 68 ust. 3 ustawy o świadczeniach zdrowotnych). Podważenie tej oceny w postępowaniu kasacyjnym może nastąpić wyłącznie w przypadku wykazania przez skarżącego, że była ona rażąco nieprawidłowa (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 2012 r., II UK 133/11, LEX nr 1168184).

Sąd Najwyższy wypowiedział się zatem w kwestii objętej przedstawionym zagadnieniem prawnym – okoliczności stanowiące przyczynę zadłużenia mogą być brane pod uwagę, ale oczywiście nie wtedy, gdy dłużnik Zakładu Ubezpieczeń Społecznych ma możliwość spłaty zadłużenia w systemie spłat ratałnych, dostosowanych do jego możliwości zarobkowych, co ustalił Sąd Apelacyjny w niniejszej sprawie. Jest to zatem jedynie przesłanka dodatkowa, która towarzyszy niewypłacalności zobowiązanego.

Niezależnie od tego lektura uzasadnienia wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania powoduje, że nasuwają się następujące uwagi. Po pierwsze, okoliczności, które skarżący podnosi i które dotyczą dat wypłaty ostatniego wynagrodzenia i zasiłku chorobowego nie wynikają z podstawy faktycznej zaskarżonego wyroku, a skarżący nie postawił w skardze żadnego zarzutu naruszenia przepisów postępowania. Należy w związku z tym zwrócić uwagę na treść art. 398¹³ § 2 k.p.c., zgodnie z którym w postępowaniu kasacyjnym nie jest dopuszczalne powołanie nowych faktów i dowodów, a Sąd Najwyższy jest związany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia. Tymczasem, uzasadniając wniosek, skarżący powołuje się na nowe fakty. Po drugie, abstrahując już od tych wad, skoro wynagrodzenie za pracę płatne jest z dołu, to w

grę może wchodzić okres od 1 maja 2017 r. do wypłaty zasiłku, tj. do 14 czerwca 2017 r. (półtora miesiąca), w którym, jak twierdzi był pozbawiony środków do życia. Po trzecie, jeśli z zestawienia dat wynika, że podjęcie krótkotrwałego zatrudnienia w oparciu o umowę cywilnoprawną nie spowodowało wpływu środków finansowych przed wypłatą zasiłku, to wskazywałoby, że skarżący miał jednak środki (których nie ujawnia) na sfinansowanie podstawowych potrzeb, co przeczy tezie, że opisane we wniosku zachowanie skarżącego wynikało z przymusu ekonomicznego, co powinno być uwzględnione w niniejszej sprawie jako „szczególnie uzasadnione okoliczności”.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398⁹ oraz art. 108 § 1 i art. 98 § 1 k.p.c. w związku art. 398²¹ k.p.c. w związku z § 10 ust. 4 pkt 2 w związku z § 9 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz.U. z 2018 r., poz. 1800 ze zm.).

[SOP]

[ł.n]